

NYA NYA NORRLAND

TEMA: ENERGIN

ENERGIN

Av Jens Stråndberg

U ngefär så här ser det ut. Det är skog. Sen är det öppet. Sen mer skog. Så här gick det till. Vi gick till öppningen där en grävare puttade och drog i marken. I hytten satt en man med händerna på spakarna. Han styr skopan som en gejmände tonåring.

Han fäller ett träd. Han gräver ur. Han plattar till.

Sen kom det lastbilar. Många lastbilar. **Mycket stenkross ska det vara.** Grävmaskinsmannen säger "javisst, kan ni gå där" och tar en klunk energidryck. Sen puttar han till stenkrosshögarna. Allt blir platt. En gata. En arbetsgata (tror jag). Framtidens elgata. Europas elgata. Energin ska flöda fram. Jag plumsar bort i snön och blir trött. Ingen energi.

Det knastrar från den gamla ledningen. Jag vet att den kommer att se futtig ut snart. Och snabbt kommer det att gå.

Rekordsnabbt.

En man jag träffar kallar gatan "EU-pengar". Svenska Kraftnät kallar gatan "Aurora Line". En annan man, som låter kunnig, kallar gatan "det blir dyrare el här" gatan.

Jag går nog inte mer än hundra meter av den 38 mil långa Aurora-Line-dyrarelgatan. Jag går i visionen och Vitsaniemi där jag nu står, står mitt i vägen för den.

Sen tar energin slut.

Och framför mig finns det en älv, en skog, en saltsten, en vind, en ledning. Några tepåsar, ved, en yxa, några moraknivar, en pannlampa och två trasiga ruska-vägen-

pinnar som jag tänkte man kanske kan använda. Jag glömde plåster men köpte nya på apoteket i Övertorneå.

Igen är det så, när jag kommer till en plats för att jobba. Nästan alltid är det så här.

Man kommer fram, det är mörkt. Man kliver upp, det är mörkt. Man gör kaffe, det är svart. Sen skottar man lite så man kommer igång och gör nytta. Man tar paus, samlar energin och tänker att den här platsen är laddad.

Den här platsen är laddad på så många sätt. Laddningen finns i språket, i stormännens koloniseringsprojekt, i historien, i elen, i energin, i samtalet.

Ungefär så ser det ut...

Det är november, jag har landat på Konsthotellet i Vitsaniemi. Här ska jag bo några veckor och göra konst på Konsthall Tornedalens "Väderstation", en anspråkslös liten röd stuga vid Torne älv.

Istapparna på Väderstationens tak skvallrar om dess knappa isolering. Och den nymonterade ute/inne termometern bekräftar skvallret. Det är verkligen ingen lyxstuga, men för mig är stationens väggar *elegans i bästa stil*. Så är det för en småbarnsförälder. Två veckor i en självutnämnd väderstation, är lika med två veckors tanke-tid, inga-störmoment-på-jobbet-tid och framförallt VAB-fria dagar.

Jag heter Jens Strandberg och driver konstprojektet **Nya nya Norrland** i vilket jag försöker förstå och lära mig kring det samtida resursuttaget i norra Sverige. Mitt projekt är döpt efter Nya Norrland, en socialdemokratisk lokaltidning som hade sitt säte i Sollefteå i Västernorrland. Det var en lokaltidning vi hade hemma när jag var liten. Nya Norrland gick i graven 1999, vilket råkar sammanträffa med det år som jag själv flyttade från trakten. Tanken med mitt projekt är att på ett metaforiskt sätt utgå från idén att det nya Norrland dog 1999, för att på så vis ställa frågorna: Vad blev kvar? Vad tog dess plats? Eller med andra ord, vad är det Nya nya Norrland?

Som ni förstår är Nya nya Norrland ett ganska stort projekt. Kanske rent av omöjligt. Nuförtiden går det fort i norra Sverige. Likt januaris stormrekord blåser förändringens vind i många nordliga kommuner och ibland är det svårt att hänga med när samhället och vi själva ska ställa om.

Resursuttaget i det som stormännen har döpt till "Norrland" ligger i tiden. Det både syns och hörs. På utvalda platser bygger man batterifabriker som ska omsätta miljarder, på ett ställe fäller man träd och monterar 450 kvadratkilometer vindsnurror. För att inte tala om alla vätgasfabriker man vill bygga, grundämnen man vill bryta. Listan fortsätter.

Likt tidigare industrialiseringsvägar i norra Sverige för nyintresset även med sig konstnärer, journalister,

forskare och kulturmänningar. Mediebolagen öppnar lokala nyhetskontor igen, något som inte skett på årtionden. Idag skrivs granskande reportage av stjärnreportrar om de gamla centrumorterna, den nedlagda skolan, de utsålda apoteken, de utvunna gruvorna och kalhyggeskogarna.

Hur kom vi hit? Hur blev norra Sverige viktigt för det ekonomiska och kulturella maktcentrat igen? Hur blev norra hett igen?

Jo, "grön" omställning kallas det på företagarsvenska. Här finns nästan alla förutsättningar. Stora älvar vars fall sedan länge har tämjts och exploaterats, berg som töms på mineraler och de så kallade "oanvända" landskapen som även denna gång kan utnyttjas.

En sak som det inte verkar finnas för mycket av är el. Och ska man prata om el i omställningens tidevarv så måste man prata om vädret och energi. Mycket av min tid på Väderstationen handlade om att lyssna in olika energier. Jag gick runt för att se på vindsnurror. Jag letade elledningar. Men jag tog också in skogens och älvens egna energier. Det där perspektivet som är svårt att mäta, exploatera och riktigt förstå, men som man kan lyssna till och njuta av.

Det är därför det här numret av Nya nya Norrland har temat **Energien**. Tidningen har skickats ut gratis till alla som bor i Övertorneå kommun.

Hemma hos Arvo Björk tickar två klockor i köket. Under den ena står det Tornio och har finsk tid och den andra Hietaniemi med svensk tid. Arvo bor i Hedenäset och jobbar som ingenjör på Outokumpu i Tornio. Han har engagerat sig mot den planerade vindkraftsetableringen i Finland. Medan vi äter *munkkipossu* i köket, säger han att vindkraften bara för med sig nackdelar för den svenska sidan: "hellre tio kärnkraftverk i Tornio, än fler vindsnurror".

Även andra jag träffar är emot etableringen. Man är rädd att de 300 meter höga snurrorna kommer påverka utsikten över älven. Och många påpekar att turistnäringen på den svenska sidan blir lidande. Egentligen är det inte snurrorna i sig som upprör mest, utan det blinkande ljuset som kommer från dem. Någon säger att det kommer påverka möjligheten att se norrskenet, eller "Aurora Borealis" som det så fint heter på latin.

Redan idag finns ett flertal snurror byggda på den finska sidan av älven. Jag såg dem när jag en dag traskade upp i skogen för att titta på bygget av Aurora Line, en ny elgata, döpt efter norrskenet, som ska knyta samman de svenska och finska elnäten.

Jag stod på kalhygget när jag såg snurrorna blinka i horisonten. Ett rytmiskt blinkande ljus, till skillnad från det oberäkneliga naturliga ljuset från norrskenet. Från snurrorna bryter ledningarna fram över berget, genom skogen, över älven.

Det känns märkligt att stå vid tilltänkta Aurora Line i Vitsaniemi. Det är någonting med hastigheten, när man står här. På ett sätt är allt långsamt. Jag åker spark långsamt, rör mig med så lite energi som möjligt.

Träden växer sakta, snön singlar ner. Stenen har inte rört sig på flera tusen år. Till och med grävmaskinerna vid Aurora Line är till synes inte särskilt kvicka. Och samtidigt går den "gröna" omställningen snabbt. Rekordsnabbt.

Råkar man röra sig lite långsammare, eller stå i vägen för den så är det bara att flytta på sig. Det var i alla fall känslan när konstnären **Lena Ylipää** fick ett brev om att man ville exploatera skogen, som hon och hennes syster ärvt och förvaltar, med vindkraftsnurror. Skriv på, här. Inte helt olikt den taktik som användes för att bygga ut älvarna i mitten av förra seklet. I texten får vi följa hennes tankarna när hon beskriver hur kraftverkets brev kändes som en "grön kolonialism". Något som brukar definieras som en exploatering av landområden och naturresurser för att främja hållbarhetsmål på en annan plats.

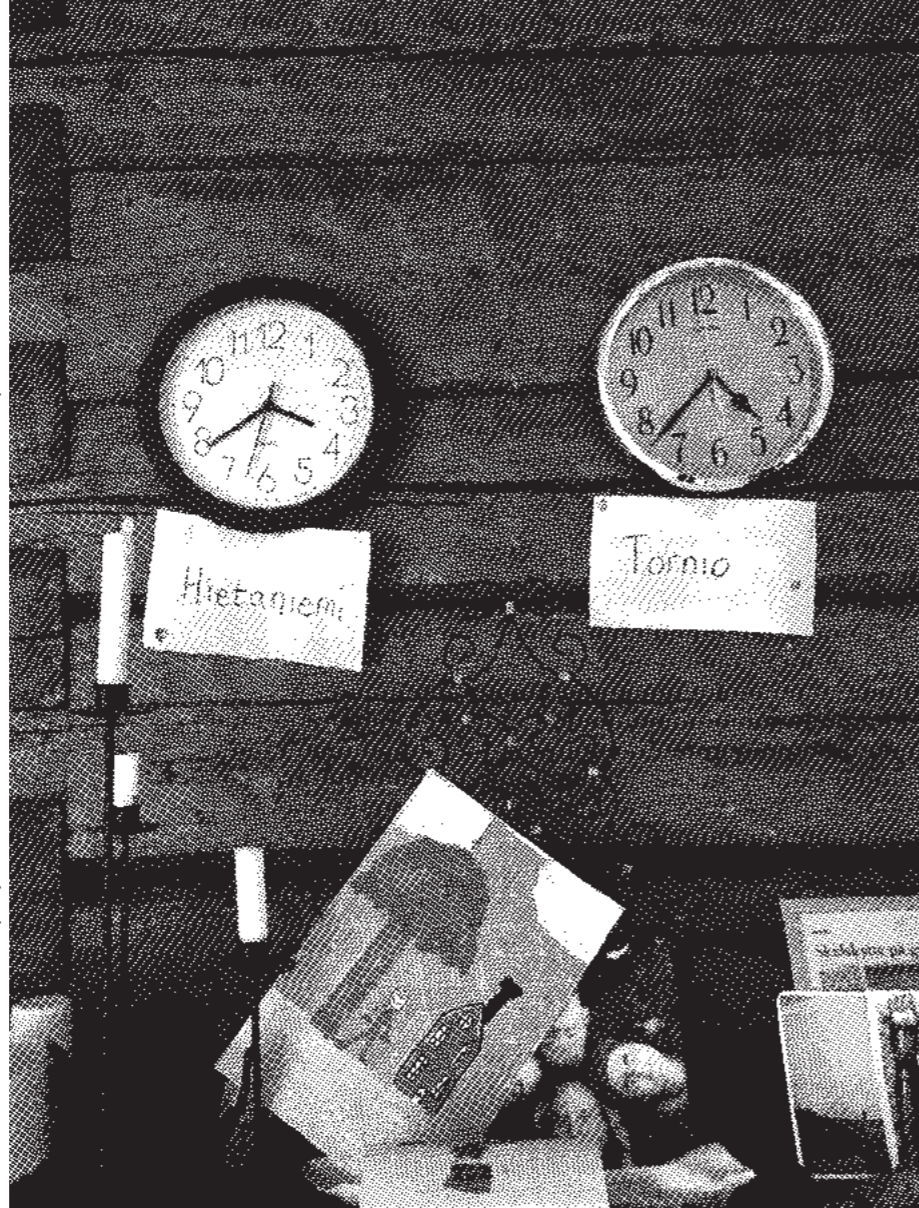
En ärlig syn av omställningsindustrin i norra Sverige är att satsningarna är väldigt punkt-mässiga. Visst, det är ofantliga belopp pengar som det handlar om, och visst kommer det påverka hela regionen, Sverige och världen, men investeringarna sker väldigt specifikt och gynnar långt ifrån alla kommuner lika.

Arne Müller frågar sig hur Övertorneå kommun påverkas när miljardinvesteringarna far över norrbottnen. I Övertorneå öppnas inga nya gruvor, inte

heller finns det några planer på stålverk eller batterifabriker. Dessutom ligger kommunen lite för långt bort från satsningarna för att man ska orka pendla. Övertorneå är inte unikt. Den tunga industrin påverkar inte de flesta kommuner i norr på ett direkt sätt. Men vad är dessa kommuners roll i omställningen? Det är en av frågor som Müller dyker ned i.

Kanske blir Övertorneå och liknande kommuners roll, att förse den tunga industrin med el i form av vindkraftsparker? Och hur påverkar det känslan att bo i dessa kommuner? **Anton Hennix Raukola** är utbildad vindkrafttekniker, kultur- och gruvarbetare. I en intervju för minoritet.se, säger han att "kulturen genererar mer kraft än vindsnurror". För Nya nya Norrland har han tagit fram en "energi-kompensationsmodell" som går ut på att norra Sverige kan förse södra Sverige med el, om de kompenserar uttaget genom att finansiellt stärka kultursektorn i norr. Så att man kan ladda kroppens "inre batteri" genom att besöka teatrar, konserter och konstutställningar.

En som vill ladda det inre batteriet med kultur är **Theodor Ringborg** som sedan mars 2023 jobbar med att bygga Konsthall Tornedalen. Konsthallen har i skrivande stund ingen fysisk form. Ingen byggnad att lysa upp och ingen utställning att slå på. Inga timer-inställda lampor i caféet, inga okynnes-upplysta fasader. Men ljuset och energin finns där.

Lampan som elen lyser upp har förändrat vårt samhälle i grunden. Lampan gjorde att vi kunde se bättre när vi lagade mat men den ledde även till det som brukar kallas "24/7 samhället". Det vill säga: med glödlampans hjälp kunde fabriksgolvet lysas upp dygnet runt och fabriken kunde producera hela tiden. Skiftarbetet introducerades.

Och för att hänga med behövde människan mer energi. Mat, som energi, räckte långt men inte hela vägen, så energidrycken introducerades. Med energidryck i kroppen kunde arbetarna jobba längre och producera effektivare.

Nu står vi inför ännu ett skifte. Med den "gröna" omställningen ska vi inte bara producera på nya sätt, tanken är också att produktionen ska minska vår

inverkan på naturen. Kanske ska vi leva mer i direkt kontakt med naturen. Som innan 24/7 samhället. Det är i alla fall något som Ringborg tänker kring i sin text. Hur hållbar är den "männsliga-gröna-omställningen" och kommer den föra oss närmare naturens rytmer?

På Väderstationen hade jag en vevradio. Första dagarna vevade jag non-stop för att få liv i den. Det gick ok, men man får verkligen snurra på, för att det skulle låta. Sen fick jag låna en usb-laddare av Kalle Erson och då gick det snabbare. På Sveriges Radio hör jag en dokumentär om Vattenfalls sovjet-inspirerade "Atlantprojektet".

Atlantprojektet gick ut på att vända på Kalix- och Torne älvsystem. Istället för att dessa älvar skulle rinna ut i Bottenviken, som de gör idag, ville man leda om vattnet och skicka det mot Riksgränsen, för att sedan låta det störta rakt ned i Atlanten. Dessförinnan skulle ett kraftverk byggas som kunde fånga upp vattnets kraft och göra om till el.

Så var tidsandan i mitten av förra sekelskiftet. Nästan allt var möjligt. Tekniken, kapitalet och viljan var det som styrde. Inte helt främmande från dagens åskådning.

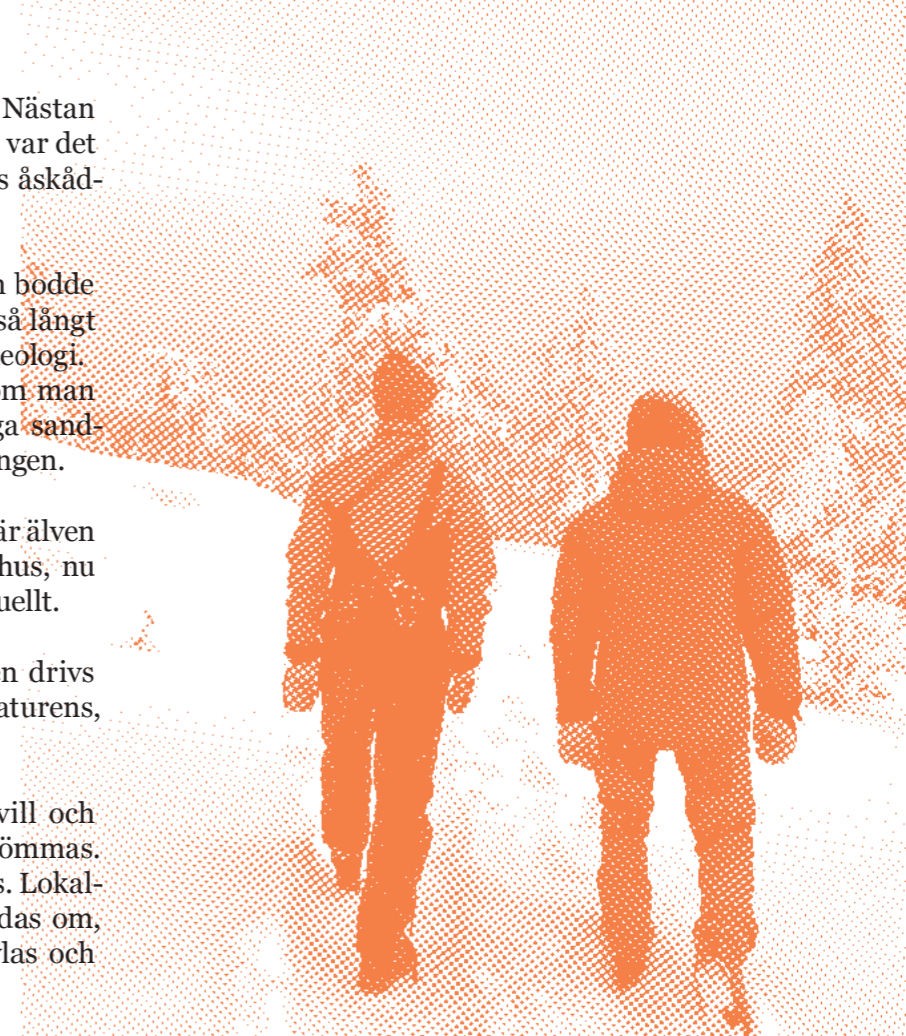
Lite hänsyn togs gentemot de människor som bodde där, naturen och djurarter. Inte heller är det så långt ifrån den "gröna" omställningens framfartsidéologi. Jag tänker hur annorlunda allt skulle vara om man hade torrlagt älven. Ingen lax, inga öar, inga sandstränder och självklart den uteblivna islossningen.

Förmodligen skulle det vara en skog istället där älven rinner. Kanske en motorväg. Kanske något hus, nu när strandskyddet inte längre skulle vara aktuellt.

Jag tänker på hur vissa människor hela tiden drivs av en idé att tämja och utmana gränserna. Naturens, nationens, människans natur.

Hur så mycket går att göra, om man bara vill och har energin till det. Berg kan flyttas och tömmas. Konsthallar kan byggas, lysas upp och inredas. Lokaltidningar skrivs och tryckas. Vatten kan ledas om, samlas ihop och störtas ned. Skog kan skövlas och moln kan sprängas.

Som konstnär tittar jag på, betraktar, tänker, och lyssnar till elledningarnas språk när jag går under de och laddar min energi.

KONSTHALL TORNEDALEN BJUDER IN TILL SAMTAL OM "ENERGIN"

**DEN 21 MAJ, KL. 16.00 - 17.00
PÅ VÄDERSTATIONEN.**

Här hoppas vi med er läsare diskutera de angelägna ämnen som tas upp i denna tidning.

På plats finns Theodor Ringborg, Jens Strandberg mfl.

Vi bjuder på fika!

(Väderstationen i Vitsaniemi är belägen på älvsidan, mitt emot Risudden 150)

ÖVERTORNEÅ

- långt till stålverk och batterifabriken

Text av: Arne Müller

Enorma industriprojekt pågår och planeras i norra Sverige. Kiruna, Gällivare, Boden, Luleå och Skellefteå är platserna där de största industrierna ska ligga.

Hur långt kommer svallvågorna från de nya etableringarna att nå? Kommer även Övertorneå att bli indraget i den nyindustrialisering som det finns förhoppningar om?

I denna text får vi följa Arne Müllers sökande kring vilken roll mindre kommuner i norr spelar, för den pågående “gröna” omställningen. Nu när miljardinvesteringarna rullar in i regionen.

I mer än 100 år har tågen med järnmalm rullat från gruvorna i Malmfälten. Nu ska LKAB steg för steg gå över till att producera rent järn, så kallad järnsvamp. Genom att vätgas används i processen ger detta en stor minskning av koldioxidutsläppen från ståltillverkningen.

35 mil söderut längs bilvägen pågår bygget av H2 Green Steels stålverk i Boden för fullt. Som mest kommer omkring 5000 personer att jobba med bygget. När stålverket väl är igång räknar företaget med att ha 1500 anställda.

Fortsätter man tre mil längs väg 97 kommer man till Luleå. I hamnen planerar LKAB att utvinna sällsynta jordartsmetaller. I samma område vill spanska bolaget Fertiberia tillverka konstgödsel och Talga Resources har börjat bygga en fabrik som ska förse batteriindustrin med grafit. De växande transportbehoven gör att hamnen ska byggas ut och farleden fördjupas. Även det är ett mångmiljardprojekt.

Följer man sedan E4an söderut i fjorton mil kommer man till Skellefteå. Där står redan delar av Northvolts batterifabrik på plats. Över 2000 personer har anställts, när den är färdigbyggd beräknas det jobba mellan 4000 och 5000 personer där.

Detta är bara de största av de industriprojekt som är på gång i norra Sverige. Handelskammaren i Norrbotten räknar med att den svårgripbara summan 1400 miljarder kronor ska investeras i Norrbotten och Västerbotten fram till 2040. Regeringens samordnare Peter Larsson räknar med att det kommer att behövas 100 000 fler människor i de båda nordliga länen för att fylla alla de nya industriarbetsplatserna och jobben inom skolor, sjukvård och annan service.

Övertorneå ligger en bit bort från de stora industriprojekten. Det är drygt femton mil till Boden och Luleå och ännu några mil längre upp till Gällivare.

Märks effekterna av industrisatsningarna på så stort avstånd?

- Vi ser inte några direkta effekter ännu. Visst är det en utmaning att klara personalförsörjningen inom kommunen, men det är inget som hänger samman med de nya industrierna, säger Övertorneås kommundirektör Anna Andersson.

- När de stora industrisatsningarna kommit längre ökar kraven på att vi måste vara riktigt attraktiva för att kunna rekrytera den arbetskraft vi behöver.

Samtidigt tror Anna Andersson att det ökade intresset för norra Sverige också kan bidra till att fler kan tänka sig att flytta till en kommun som Övertorneå.

- När ögonen nu vänds mot norr är det inte bara de kommuner där de stora industrierna etableras som är intressanta. Det kommer att finnas människor som är lockade av livsstilen i en mindre kommun. Vi ser att en viss trend av att inflyttningen ökar. Att vi har utsetts till Sveriges bästa skolkommun kan vara ett argument för barnfamiljer att flytta just till Övertorneå.

Statistiken ger visst stöd åt det hon säger. Siffrorna över in- och utflyttning har svängt upp och ned. Men under de tre senaste åren är summan ett litet överskott av inflyttare. Att befolkningen ändå fortsätter minska beror på att fler dör än som föds i kommunen.

Visst är det lätt att se att det går att leva ett bra liv på en plats som Övertorneå. Under arbetet med boken *Norrskan – drömmen om den gröna industrin* (Ord&visor Förlag, 2023) träffade fotografen Erland Segerstedt och jag ett gäng pensionärer som varje vecka möts i caféet bredvid blomsterhandeln. De kunde rada upp exempel på fördelar med att bo i Övertorneå: Fina boendemiljöer, naturen, en relativt bra tillgång på all slags service och kultur.

- Det är slående att det ändå händer otroligt mycket i ett samhälle som Övertorneå. Det finns en golfbana

och vi har en mycket aktiv teaterförening som visar föreställningar ungefär varannan vecka, berättade Doris Notlind, som efter 45 år i Järfälla flyttat tillbaka till Övertorneå.

- Det är väldigt bra att bo i en liten kommun där det är nära till allt. I Järfälla tog det lång tid med alla resor, la Doris make Rune till.

Läget på arbetsmarknaden i Övertorneå är också bra. Arbetslösheten är betydligt lägre än genomsnittet i landet och det finns en rad små och medelstora företag inom olika branscher.

Förutsättningarna ser goda ut, men samtidigt talar tidigare erfarenheter och forskningen mot att Övertorneå kommer att få draghjälp av de stora industriprojekten.

När metallpriserna började stiga för 15 till 20 år sedan gjorde LKAB och Boliden stora investeringar i Malmfälten. Vid den tiden startade också Northland Resources järnmalmsgruvan i Kaunisvaara. Sammanlagt investerades en bra bit över 50 miljarder i gruvorna under åren kring 2010. Men när jag har tittat på statistiken visar det sig att medan jobben blev något fler i Kiruna, Gällivare och Pajala hände just ingenting på arbetsmarknaden i grannkommunerna Jokkmokk, Övertorneå och Övertorneå. Befolkningssiffrorna fortsatte att peka nedåt.

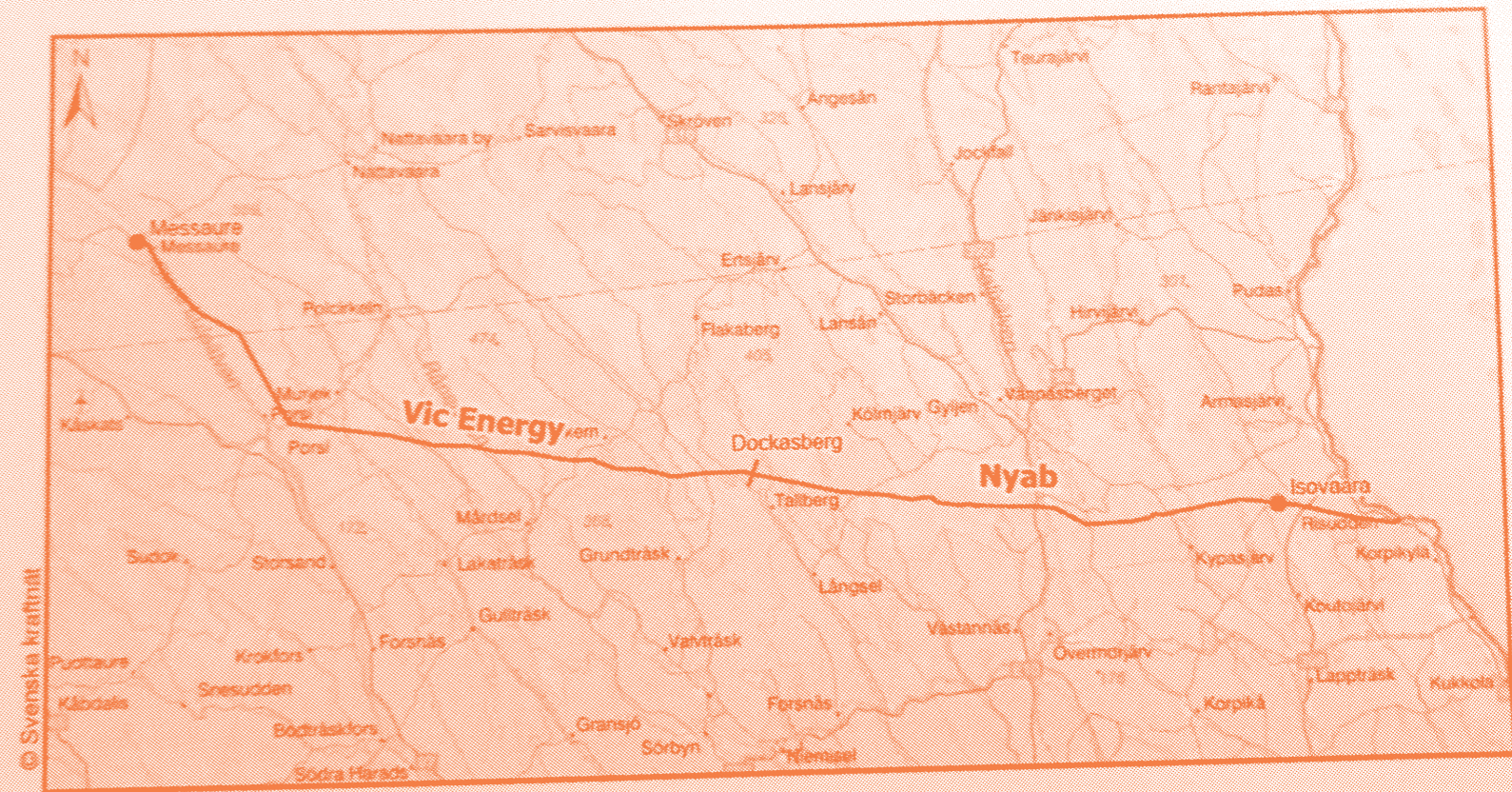
Det här stämmer också bra med vad forskningen inom området säger. Martin Henning, professor i ekonomisk geografi vid Göteborgs universitet menar att det är de platser som ligger inom ett rimligt pendlingsavstånd från den nya industrierna som kommer att påverkas av investeringarna.

- De som forskar på pendling sätter gränsen för den rimliga pendlingstiden till arbetet vid 40 minuter, maximalt en timme. De orter som ligger inom en timmes bilväg från platser där det byggs industrier och där det finns en centralort med samhälls-service kommer att kunna vinna litegrann, konstaterar Henning.

Han får medhåll av Rikard Eriksson, professor vid Umeå universitet, som leder ett stort forskningsprojekt kring de nya industrierna i norr. Möjligen kan besöksnäringen i kommuner som ligger en bit bort från industrierna dra nytta av investeringarna, men det ger i regel inte så stora inkomster.

- Vi har världsarvet Höga kusten söder om Umeå, men det genererar inte så stora intäkter. Åker man till Älvsbyn för att titta på Storforsen behöver man inte betala för detta, säger han.

Kommundirektören Anna Andersson tror ändå att även Övertorneå kommer att kunna dra nytta av satsningarna i norr.

Figur 1: Vic Energy AB ansvarar för mark- och anläggningsarbete för sträckan Messaure–Dockasberg och Nyab Sverige AB ansvarar för sträckan Dockasberg–finska gränsen.

- Vi kommer inte direkt att dra nytta av industri-satsningarna. Men om vi lyckas att med en positiv marknadsföring visa att det är bra att bo i Övertorneå kommer intresset för att flytta till kommunen att kunna öka när fler funderar på att flytta norrut.

- Vi som inte hör till tillväxtkommunerna känner kanske att vi har blivit lite bortglömda i samband med de stora industriprojekten. Men det är viktigt att hela länet är med i den utveckling som sker, menar hon.

Något som med säkerhet kommer att påverka nästan alla delar av norra Sverige är den ökade elproduktionen. I nuläget ligger elanvändningen i Norrbotten och Västerbotten mellan tolv och tretton terrawattimmar (TWh). Läger man till elbehoven för de ovannämnda industriprojekten landar elanvändningen vid mitten av århundradet på

omkring 110 TWh. I praktiken innebär det mycket mer elproduktion och många fler elledningar. Den energikälla som är billigast och där det går relativt snabbt att få tillstånd är vindkraft på land. Nu planeras det för nya vindkraftparker lite varstans. En av de nya parkerna planeras i Övertorneå.

Det är företaget Njordr som har inlett planeringen för vindkraftparken Nordvind med 95 vindsnurror i nordvästra delen av kommunen. Vindkraftparken beräknas producera 2,4 TWh.

- Företaget kontaktade oss för 1-1,5 år sedan. De har haft ett första avgränsningssamråd, där alla berörda instanser får ge synpunkter på projektets storlek och den påverkan det kan ha på olika samhällsintressen, förklarar Cornelis Uittenbogaard, samhällsplanerare vid Övertorneå kommun.

I nuläget finns en liten vindkraftpark med sju vindkraftverk i Aapua och den något större parken Maevara, som delvis ligger i Pajala kommun. Den nya parken innebär en rejäl utökning av vindkraften i Övertorneå.

Kommunen har beslutat om inriktningen för eventuella etableringar av ny vindkraft. Några områden har pekats ut som lämpliga från kommunens perspektiv. Det område där Njordr vill bygga är ett av dessa. Däremot är beskedet tydligt att det inte ska byggas vindkraft i närheten av Torneälven.

- Vi ser inte att det finns så stora konflikter med andra intressen i de områdena där vindkraft-parken planeras. Området är glest befolkat. Det finns ett fåtal fast boende och en del fritidshus i området, vilket så klart behöver tas med i planeringen. Det gäller framförallt att ta hänsyn till de naturreservat som finns inom kommunen samt ta höjd för påverkan på besöksnäringen, vilket är ett utpekat utvecklingsområde för Övertorneå kommun. Parken kommer att ligga inom Korju samebys område och företaget har haft nära dialoger med dem sedan tidigare, beskriver Cornelis Uittenbogaard.

- Om den här parken byggs kommer det inte att finnas något större utrymme för ytterligare vindkraftsprojekt i kommunen.

När det ska användas mer el behövs det fler elledningar. Aurora Line, en ny högspänningsledning mellan Sverige och Finland ska dras genom Övertorneå kommun. Den kommer att passera söder om Övertorneå och nå Torneälven vid Vitsaniemi.

Det kommer att finnas el att skicka från Finland till Sverige. Kärnreaktorn Olikluoto 3 i södra Finland har efter många förseningar tagits i drift och vindkraften byggs ut i snabb takt. På den finska sidan av Torneälven planeras det vindkraft även i närheten av älven. Den planerade vindkraftparken Reväsvaara är tänkt att ligga mitt emot turistanläggningen på Luppiberget och den planerade konsthallen i Vitsaniemi. Övertorneå kommun har uttalat sig mot bygget av vindkraft på den finska

sidan av älven. Samtidigt pågår ett internationellt samråd just nu om planerna för vindkraftparken Karhakkamaa med 50 turbiner norr om Tornio.

Det finns en viktig skillnad mellan Finland och Sverige som kan förklara att det byggs vindkraft i snabb takt öster om Torneälven. I Finland stannar en del av vinsterna i de berörda kommunerna. Hade parken Norrvind legat i Finland hade kommunen årligen fått nära 40 miljoner kronor i fastighetsskatt, om man räknar med att parkens livslängd är 30 år.

Än så länge är planerna på ny vindkraft och högspänningsledningen de tydligaste tecknen på att de stora industrisatsningarna även påverkar Övertorneå. Kommundirektören Anna Andersson säger att kommunen arbetar med att skapa förutsättningar för att nya företag ska kunna etablera sig i kommunen.

- Vi är intresserade av medelstora satsningar som är lagom stora i förhållande till kommunens storlek och möjligheterna att rekrytera personal. Det kan till exempel vara underleverantörer till någon av de stora industrierna eller verksamheter där det går att jobba på distans, säger hon.

Liksom andra mindre kommuner i norr har Övertorneå länge kämpat i motvind. Forskarnas bild av hur mindre kommuner påverkas av de nordliga industrisatsningarna är inte ljus. Det finns en risk för konflikter när vindkraftparker och elledningar ska dras fram. Anna Andersson har ändå en förhoppningsfull bild av kommunens långsiktiga framtid.

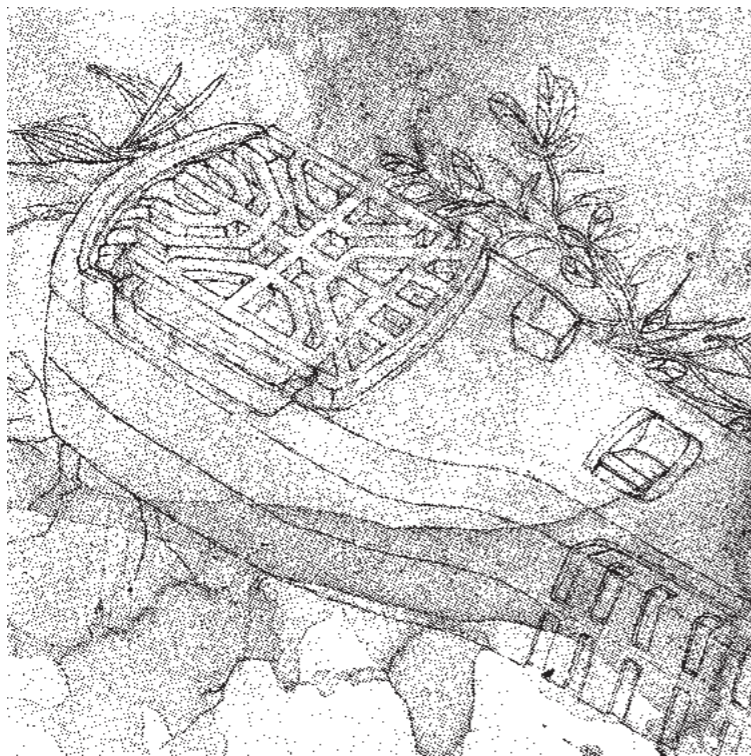
- Om femton år har befolkningsutvecklingen vänt. Trenden att inflyttningen är större än utflyttningen kommer att fortsätta. Besöksnäringen har utvecklats. Några underleverantörer till de stora industrierna har etablerat sig i kommunen och vi har fler små och medelstora företag.

De nya industrierna har väckt förhoppningar om nya jobb och inflyttning inte bara till de orter där de stora industrierna byggs. Med investeringar på 1400 miljarder är det rimligt att förvänta sig ett lyft för hela regionen. Men med dagens förutsättningar är det inte i den riktningen utvecklingen går. Sedan 2020 har befolkningen i de fyra städerna längs kusten ökat med tre procent. Övriga kommuner i Norrbotten och Västerbotten har förlorat tre procent av invånarna.

Även de kommuner som ligger en bit bort från de nya industrierna kommer att påverkas. Men risken är att de synliga spåren mest kommer att bestå av vindkraftparker, elledningar och en och annan gruva. Men det är investeringar som idag inte ger någon större utdelning i form av jobb och intäkter till lokalsamhället.

ATT FÖRVALTA PARASOLLMOSSAN

Text av: Lena Ylipää

När jag för något år sedan första gången såg Lena Ylipääs detaljerade teckning av det grafiska mönstret på en myggjagare skrattade jag högt. Jag tänkte: ingen söderut kommer känna igen denna distinkta och komplexa plastforms-karta som hör till vardagen en varm sommarkväll i norra Sverige. Ylipää är konstnär baserad i Lainio. I samma trakter förvaltar hon och hennes syster en skogsfastighet som är nedärvd i generationer. En skog som har blivit ett viktigt motiv i hennes konst och lett till en rad verk.

Ylipääs text är strukturerad i två delar, vilka bör läsas parallellt och det avslutande stycket förenar delarna. I texten får vi följa Ylipääs tankar och reflektioner över hennes roll som skogsförvaltare av en bit mark och den “gröna” omställningens verkliga färg.

Det är januari. Jag sitter vid datorn. Det är femton grader inomhus, det känns lite kallt om rumpan trots att jag har en fårskinnsfäll på min arbetsstol. Ute är det minus 43 grader.

Jag färdigställer en text som ingår i ett konstnärligt verk om skog. Jag har arbetat länge med skogen som tema. Verket handlar om att ärva, äga och förvalta skog. Det här livslånga projektet började som en lärdomsprocess och en önskan om att låta fastighetsägandet och konstnärskapet gå hand i hand. Genom min konstnärliga praktik, genom att teckna, fotografera och skriva, har jag lärt mig saker om skogen som kommer till användning i förvaltandet. Genom förvaltandet dyker det ständigt upp nya saker att se, tolka och teckna.

Ett lärande.

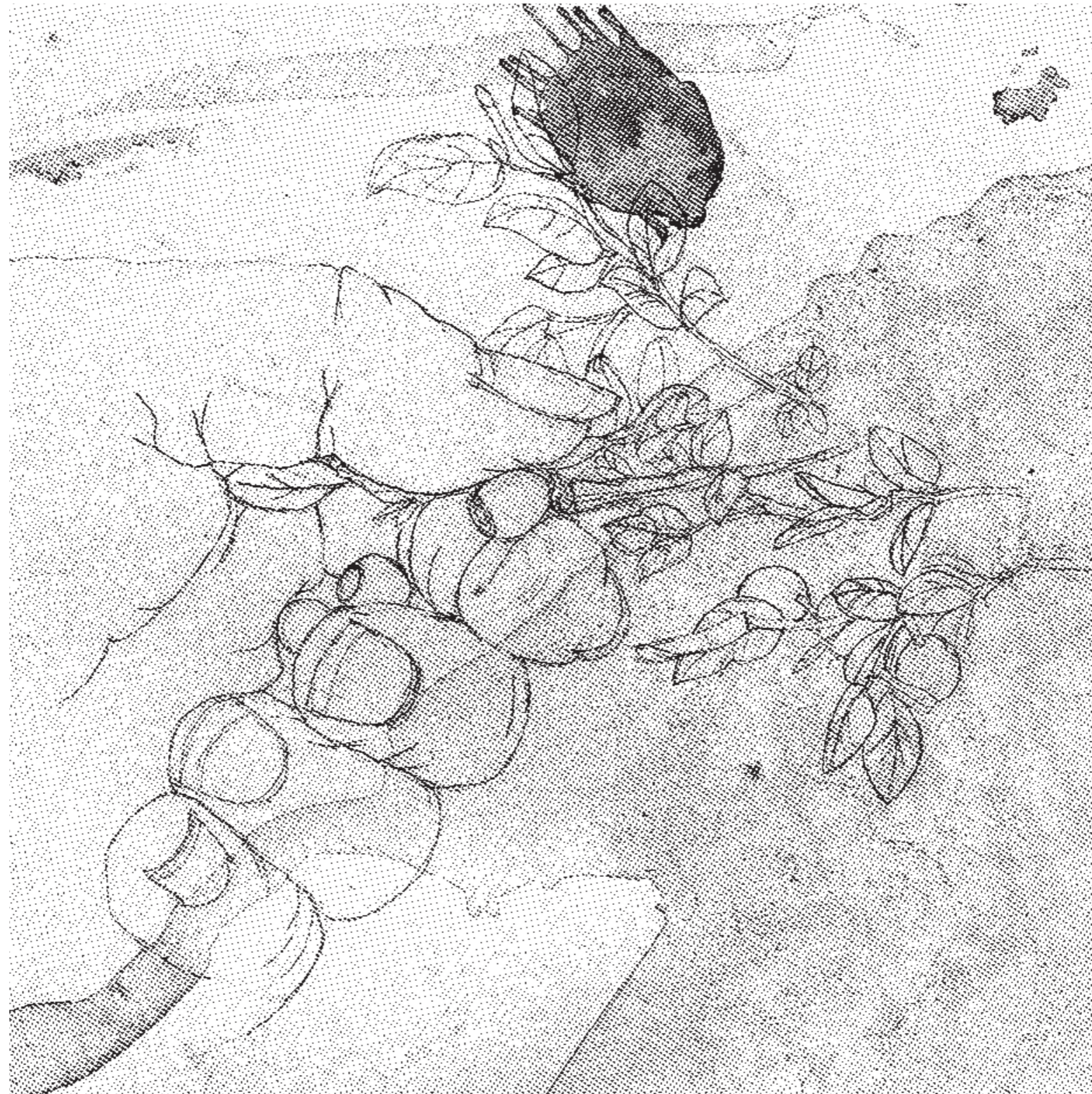
Skogsfastigheten har jag och min syster tagit över efter våra föräldrar. Vi har inte bara tagit över en yta utan också en skogsbruksplan. Men framför allt har vi ärvt kärleken till den platsen. Mitt konstprojekt "Arv" har genomsträvt av just den kärleken och också av tankar på hur skogen skall förvaltas, för och i framtiden.

På fastigheten har vi två små områden som är avverkade och planterade med tall sedan femton år tillbaka. Vi har en nära relation till de här välkända kullarna trots att de numera är monokulturer. Vi skulle nog inte ha brukat skogen på samma sätt som tidigare generationer. En stark skogspolitik, norm och påverkan gjorde att de trodde att det var det enda rätta sättet. Trakthyggesbruket, där man kalavverkar och planterar ett helt nytt bestånd, har varit den dominerande formen av skogsbruk i Sverige sedan 1950-talet. Ett lättbegripligt sätt att odla skog, som påminner om allt annat man odlar och skördar. Med tanke på hur enkelt man helt slår ut delar av växt och djurlivet och med tanke på hur långsamt allt växer så här långt norrut är just trakthyggesbruket en skogsbruksnorm som aldrig slutar att förvåna mig.

Förutom produktionsytorna består fastigheten av relativt gammal skog, myrar och en sjöstrand. Vid varje besök där upptäcker jag och min syster något nytt. Jag tänker ofta på de olika tidsaspekterna när jag går i vår skog. I skogen är upplevelsen av olika livslängder så påtaglig. Myggan som sticker mig lever som mest i 100 dagar. Silvertärnan, som dessutom flyger fram och tillbaka till Antarktis varje år, lever i normala fall i 20 år. Den spinkiga granen vid myrkanten kan gott vara flera hundra år gammal, likaså den stora tallen på åsryggen där jag går. Åsryggen i sin tur bildades när isen drog sig undan för 10 000 år sedan. Vi vill gärna knyta skogens tider till vår egen livstid, ett människoliv. Skog ses ofta

som en möjlig källa till utkomst. Då är det viktigt att var generation förvaltare får sitt, att skogen betalar med jämna mellanrum.

Vår livstid är för kort för att förhålla sig till tiden i skogen. De där gamla tallarna och granarna har knappt börjat förstå svenskan vi pratar när vi passerar. När de slog rot pratades det bara finska och samiska här. De ska också möta de förvaltare som kommer efter oss. Jag och min syster har inga barn så vi funderar också på hur man lämnar vidare relationen till en plats till framtida förvaltare. Kanske kan vi göra det, kanske inte.

Det är januari. Jag sitter vid datorn. Det är femton grader inomhus, det känns lite kallt om rumpan trots att jag har en fårskinnsfäll på min arbetsstol. Ute är det minus 43 grader.

Jag håller tummarna för att det inte ska bli elavbrott. Vi har nyss fått elledningarna till vår by utbytta. På de här nya ledningarna skall snön lätt halka av. Tidigare var det nästan garanterat strömavbrott efter varje kraftigt snöfall som följdes av en blåsig dag. Dessutom har vi fått ledningarna till husen i byn nedgrävda i marken. Det ska vara säkrare och faktum är att elavbrotten varit färre sen uppgraderingen av elnätet. Jag håller ändå tummarna. I de här temperaturerna kyls husen ned snabbt när elen försvinner.

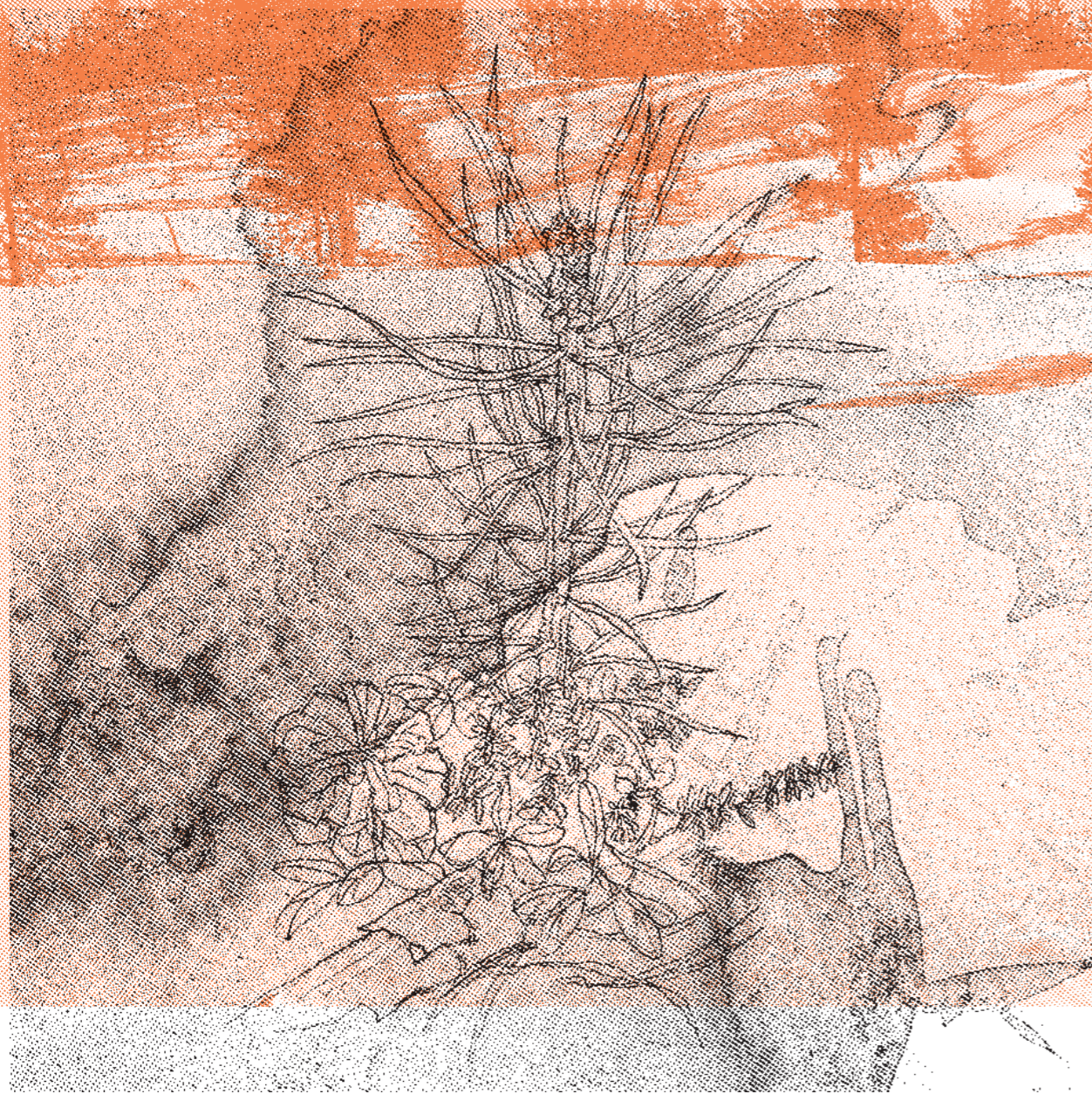
Jag eldar i kaminen och elementen går för fullt. Huset är gammalt och inte helt tätt. På elprismarknaden ser jag att det är ganska dyrt idag. Numera jämnas priserna ut över landet i högre utsträckning än förr. Vintertemperaturen här verkar inte jämna ut sig i samma utsträckning som priserna. Jag oroar mig för räkningen som kommer komma. Min oro är nästan lika stor som för att det ska bli strömavbrott idag.

I början av 1900-talet byggdes vattenkraften ut i Luleälven. Älvfåran torrlades långa sträckor och stora landområden lades under vatten för dammarna. Landskapet förändrades för all framtid. Liten hänsyn togs till de som levde och hade sin utkomst längs älvdalen. Malmbanan skulle då försörjas med el och nu försörjer de femton kraftverken i Lilla och Stora Luleälven uppemot elva procent av elförbrukningen i Sverige enligt Vattenfall själva (2022)*. Det motsvarar två årsförbrukningar av el i Norrbotten. Under utbyggnaden gjordes stora ingrepp i Stora Sjöfallets / Stuor Muorkke nationalpark, man bröt helt sonika ut området för vattenkraftsutbyggnad ur nationalparken. Detta gjordes i nationen Sveriges intresse.

Att det var Torneälven som var föreslagen för detta energiuttag, istället för Luleälven, kan vi bara fantisera om.

(Att stå vid en torrlagd älvfåra känns närmast överkligt, som något man inte borde kunna se. Man ska egentligen inte kunna se en älvbotten, lika lite som handens ben på en röntgenbild eller insidan av ett berg.)

* <https://group.vattenfall.com/se/nyheter-och-press/pressmeddelanden/2023/lule-älv-producerar-historiskt-rekord-pa-17-twh>

Genom fönstret där jag sitter framför datorn ser jag min by sträcka ut sig längs en orörd älv, i det som i vissa sammanhang kallas för Europas sista vildmark. Vad nu en vildmark är. Om definitionen av hur vild en mark är, definieras efter spår av människoverksamheter, så har människorna som levt här lämnat väldigt lite spår efter sig. Vi talar gärna om närvaro utifrån att det är just mänsklig närvaro. Vi hoppar jämfota om vi ser spår av oss och våra föregångare. Spåren efter djur som rör sig i markerna har inte samma värde. Deras spår hör till det vilda.

Nå, här är det myrar, skogar, sjöar och ett och annat lågt berg. Det finns gamla skogar och det finns nyare odlade skogar. Jag ser en kalfjällstopp i norr om det

är klart väder. Det finns också planer på att jag ska se en siluett av 300 meter höga vindkraftsnurror i söder.

I den "Gröna" omställningens namn vill man bygga en vindkraftspark här. Ett bolag vill exploatera ett gigantiskt område mellan Lainioälven och Torneälven. På planeringsstadiet handlar det om tiotusentals hektar. De planerade 200 vindkraftsnurrorna är förmodligen tänkta att försörja den nya gröna industrin med el. Tror vi.

Det kom ett kuvert med ett avtal i brevlådan. Med en signatur på detta avtal ska vi fastighetsägare inte bara tillåta bolaget att undersöka förutsättningarna för detta enorma industriområde, vi förbinder oss att tillåta exploateringen och bolagets rätt till markerna

för 50 år framåt. Signaturen begärs dessutom med kort varsel. För det är bråttom.

Det är inte bara i nationens intresse det ska exploateras nu, det är i Europas intresse, och världens.

Jag känner mig naiiv.

Vi, jag och min syster, blir helt tagna på sängen. Hur är det möjligt att man tänker sig att en odefinierad summa pengar skall få oss att glatt skriva på ett papper där vi kanske skriver bort tillgången till den plats vi betraktar som en familjemedlem? Där vi skriver bort vår möjlighet att påverka hur den här biten känslig natur skall förvaltas. Där vi skriver bort relationen till vår norm-tallplantering på våra blåbärskullar, till dom feta abborrharna i den sjö där de kalla baden är de bästa, till betraktandet av silvertärnornas nappande efter insekter på just den sjöns vattenyta, till parasollmossan som växer på älgskiten på myren, till våra tallsystrar med de stora vrilarna.

Vi ska skriva bort ett arv.

I nästa andetag och med en tids diskuterande med grannarna och skogskunniga bekanta växer vår vrede. Hur har man mage att med dåligt underbyggda avtal riskera att skapa motsättningar i en liten by som denna? Hur har man mage att se de näringar som redan använder dessa marker som sekundära? Hur har man mage att bete sig som exploatörerna gjorde för över 100 år sedan?

I Institutet för språk och folkminnets Nyordslista 2023** finns begreppet *Grön kolonialism* listat.

** <https://www.isof.se/lar-dig-mer/kunskapsbanker/lar-dig-mer-om-nyord/nyordslistan-2023>

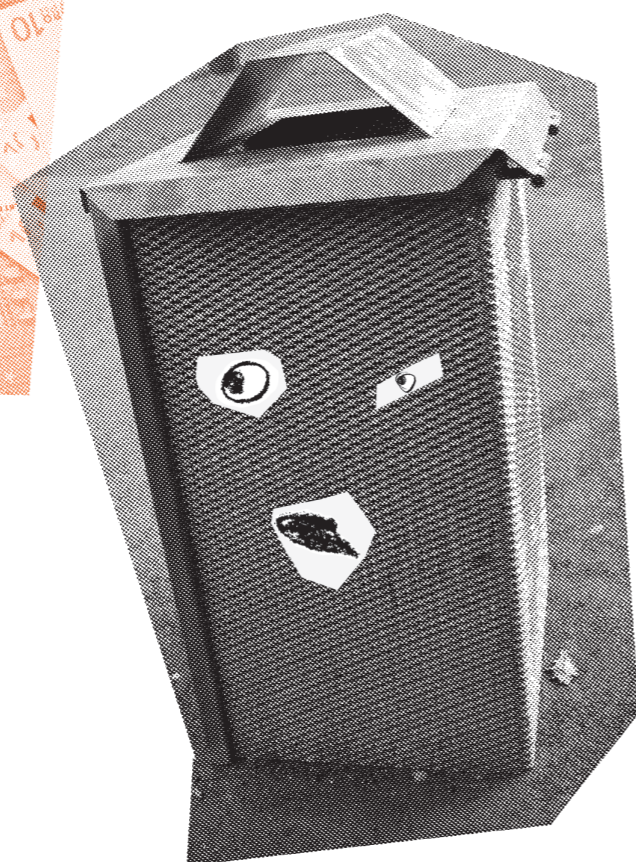
"Grön kolonialism - exploatering av landområden och naturresurser för att främja hållbarhetsmål på en annan plats".

I och med att jag är delägare till en fastighet (hur man nu kan äga mark) har jag som tur är en röst. Jag kan säga *nej* eller *ja*, än så länge. Det intressanta i sammanhanget är att jag faktiskt skulle kunna vara en part i att forma förslag för framtiden som rör den här "sista vildmarken". Jag skulle kunna bli inbjuden i ett mycket tidigare skede i planeringen för en grönare framtid. De, de där exploatörerna, skulle kunna ta chansen att inte gå i de gamla kolonialisternas fotspår. De skulle kunna se oss som lever här som, i högsta grad, intresserade av och engagerade i, frågorna som rör våra platser. En resurs i form av människor, kultur, historia och kunskap.

Den "Gröna" omställningen ter sig grå för mej, mörkgrå, i det närmaste svart. Det är så sorgligt att jag ska behöva tänka så. Det glädjande är att vi har andra förutsättningar, resurser och kanaler att reagera igenom. Det är andra tider nu och vi behöver ha tid på oss, för framtiden.

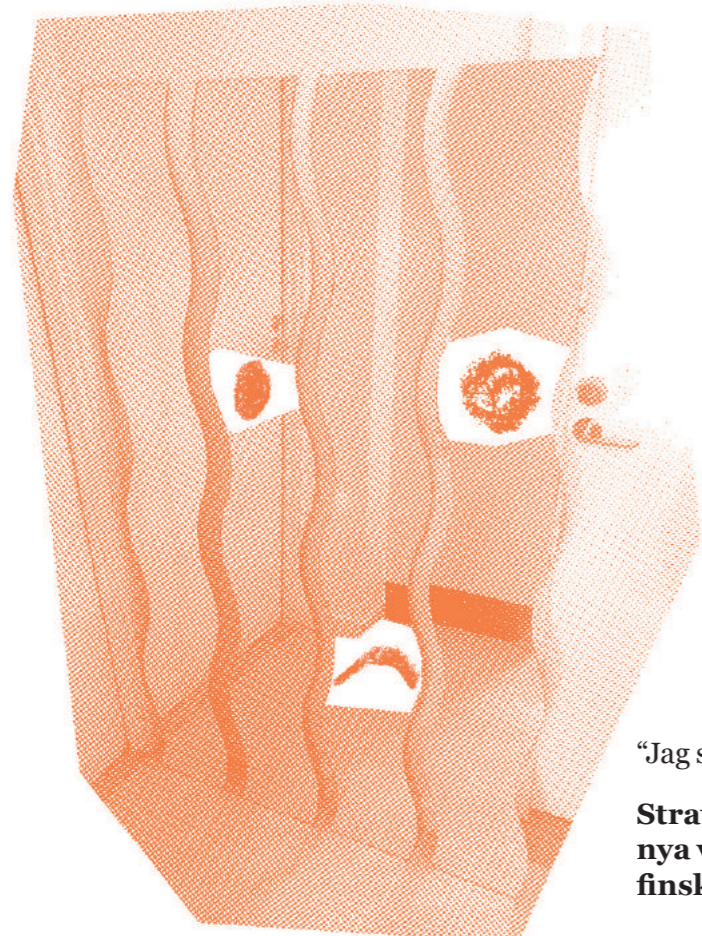
3 RÖSTER

på samrådsmöte om
Karhakkamaa vindkraftspark

“Det är den som betalar mest som får kraften”

Ärlig syn från en besökare i publiken.

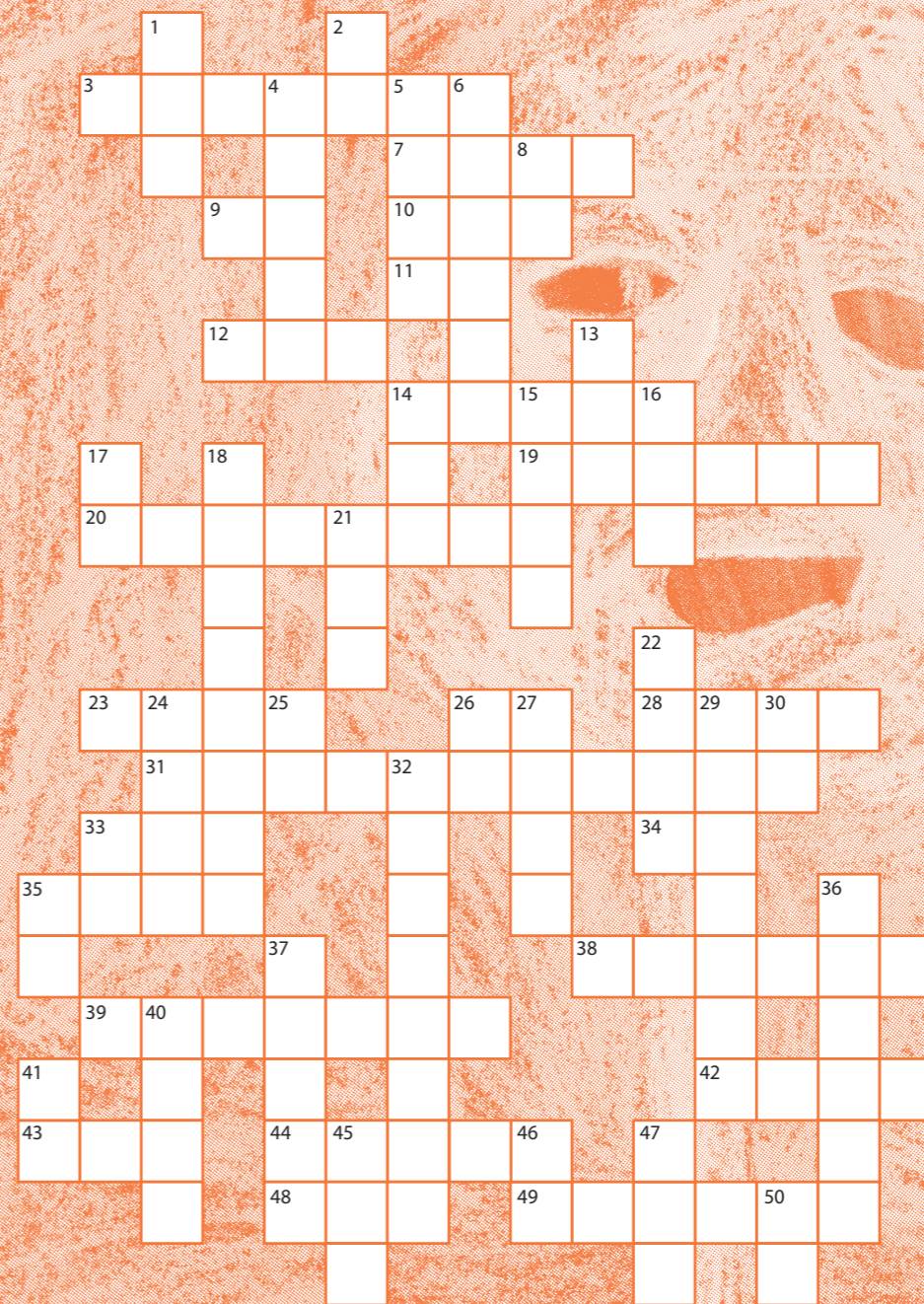
“Huset blir värt papperskorgen.”

Besviken besökare på samrådsmötet

“Jag ska sätta upp tusen speglar åt ert håll.”

Strategier från samrådsmötet angående de nya vindsnurrorna man vill bygga på den finska sidan av älven

ENERGIKRYSSSET

Lodrätt

- 1, Förbränningsbart virke
- 2, Tiltalsform för person
- 4, Energi- och näringsminister 2024
- 5, Brännbart lyse
- 6, Chef eller koppling
- 8, Förbannelse
- 13, Skynda
- 14, Siffra och röst
- 15, Finsk kraft
- 16, Föreställningsdel
- 17, Okej bensinmack
- 18, Passionens elektricitet
- 21, En biljon wattimma
- 22, Sammanträde
- 24, Upphör aldrig
- 25, Kom spionen från kylan
- 26, Förvandlar det virtuella till verklighet
- 27, Lagrad information
- 29, Energiknippe
- 30, Stickig barrväxt
- 32, Världens största energikälla
- 33, Tillsammans
- 35, Inte under
- 36, Energimått för mat
- 37, Forslik rörelse
- 40, Elektriskt rockband
- 41, Poppis bränsle
- 45, Runt tavlan
- 46, Mungipor i glädje
- 47, Kroppsdel att stå på
- 50, Röra sig

Vågrätt

3, Österrisk tjur med vingar	33, Alkoholryck
7, Terränggående bil	34, Föredetta älskare
9, Obehaglig lukt	35, Är den energifulla
10, Spets	38, Leder andliga energier
11, Dåtids kommunicerat ljud	39, Militärt förband i elens anda
12, Insiktsupplevelse	42, Böjt fiskeföremål
14, Serbisk-Amerikansk elektrisk ingenjör/bilmärke	43, Lågenergilampa
19, Observera	44, Kanelbulle på finlandssvenska
20, Utan ork	48, Ger energi
23, Begåvad person	49, Effekt
26, Chef	
28, Tömmer båten på vatten	
31, Den drivs av blåst	

VINN!

Gör så här: Skicka in ditt lösta korsord och vinn en vindsnurre t-shirt. Skriv namn och adress.

Skicka till: Konsthall Tornedalen / Arthotel Risudden 150, 957 95, Hedenäset

VÄDERSTATIONEN I VITSANIEMI

Text av: Theodor Ringborg

NYA NYA NORRLAND är del av KONSTHALL TORNEDALENS "Väderstation", en liten stuga invid Torne älv i Vitsaniemi. Hit bjuds konstnärer in för att bo och fördjupa sig i det lokala vädret.

Det kanske låter konstigt. Vad ska en konsthall med en väderstation till? Men vi tänkte att det var så väldigt mycket prat om vädret nuförtiden. Man kan knappt slå upp en tidning utan att det regnar, snöar eller är väldigt torrt någonstans i världen.

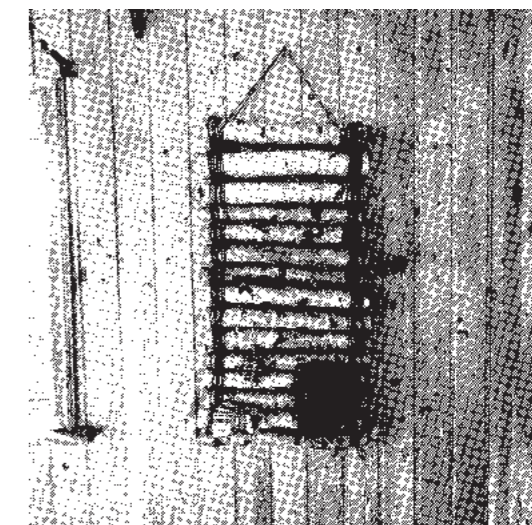
Vädret här hos oss, i de många olika säsongerna och hur det utvecklas, var värt att på något vis uppmärksamma.

På väderstationen skapar de inbjudna konstnärerna, vad vi kallar för konstnärliga "väderrapporter".

De kan ta olika former: måleri, poesi, fiktion, reportage, videodagböcker, filmer, fotografi, podcasts och mer.

Konstnärssduon Johdet Pirak gjorde en film om Torne älv och islossningen. Lena Ylipää gjorde en ordbok med ord om väder på Meänkieli. Och på det viset fortsätter det. Jens Strandberg, som grundat Nya nya Norrland, bodde i Vitsaniemi i några veckor i november 2023 och kom på idén med ett nummer av sin tidning på temat *Energín*.

För likt vädret är energin också något som alla pratar om, men det är också något som är rätt svårt att nagla fast vad det är. Vädret har ju dessutom en hel del med energi att göra nu när vindsnurrorna är tänkta att snurra i jämn takt.

Väderstationen som Konsthall Tornedalen startat är också en av runt tjugo andra runtom i världen. Vi är alltså del i ett slags nätverk. Det finns en väderstation på Manilla. En i Nya Zeeland. I Uganda och Japan osv. Det finns väderstationer på alla världens kontinenter, i alla olika slags miljöer. Vårt lokala väder i Tornedalen sätts därför i ett internationellt kontext. Folk i Manilla, Nya Zeeland, Uganda och Japan får genom vädret lära känna vår region.

Vid slutet av konstnärrens vistelse görs en presentation på väderstationen. Då publiceras även "väderrapporten" på vår hemsida och via det internationella nätverket The World Weather Network, som är en banbrytande konstellation av konstinstitutioner runtom världen som alla skapat egna väderstationer.

Väderstationen är ett sätt för Konsthall Tornedalen att skapa ett samtal kring klimatförändringarna och den i norra Sverige pågående klimatomställningen. På väderstationen ordnas således även mindre seminarier för att göra den till en mötesplats för lokala frågor som berör väder och klimat, såsom vindkraftverk, elektrifiering, dammar och skogsavverkning. Dess del i ett internationellt nätverk gör arbetet i Vitsaniemi del av en angelägen global, kulturell, ekonomisk och politisk diskussion.

Vi ses!

GRUVARBETARE, KULTURARBETARE, UTBILDAD INOM VINDKRAFTTEKNIK

Text av: Anton Hennix Raukola

Foto: Anton Hennix Raukola

*Kaamos, även kallad polarnatten är årets mörkaste dagar mellan december och januari. Det är den tiden på året då man känner att energireserverna börjar lida mot sitt slut. I början på februari är nivåerna kritiska och svårmodet står bakom nacken och flåsar så det ångar i vinternatten. Kanske är det vetskapen om att ljuset har vänt men att det går för sakta som gör det extra plågsamt. Som att simma uppåt, från mörka kalla botten, upp mot ytan, värmen och solglittret. Benmuskulerna krampar, lungorna håller på att explodera, de skriker efter luft, men man måste hålla andan ett litet tag till för att överleva, **en kort stund men det känns som en evighet.***

Precis som man i ett hushåll behöver spara energi under den mörka och kalla årstider behöver människan hushålla med sina mentala resurser för att hålla ut. Några marginaler finns inte att tala om, kör man slut så är det slut. I bästa fall så repar man sig så småningom igenom flertalet besök på Psykiatriska mottagningen på Gällivare sjukhus och några burkar D-vitamin. Vill det sig riktigt illa så försöker man bota tungsinnet

med okontrollerad

nätshopping av helt onödiga prylar eller att man går med i någon skum sekt i Västerbottens inland. Men det kan också vara så att man aldrig mer kommer upp på banan igen, att man tappar gnistan. Då får man puttra på i vägrenen i EPA-fart med ojämn tändning och kass kompression medan livet svyschar förbi i sin flashiga elbil. Men i allra värsta fall är det som med ett helt urladdat batteri. Det är trasigt för gott och bara att kassera.

Förvånansvärt många av oss överlever ändå den här mörkerperioden år efter år. Men det är med nöd och näppe. Det är för att vi norrbottningar har utvecklat ett specialanpassat driftläge, som närmast kan jämföras med sparläget på en elbil. Det fungerar så att man helt enkelt kopplar bort de icke absolut nödvändiga livsfunktionerna, som till exempel att ha allt för höga förväntningar på livet.

Den här typen av driftform är såklart mycket osäker. Minsta lilla motstånd kan innebära att livet kapsejsar. Så det gäller att navigera med skicklighet igenom polarnatten i de nordliga nejderna,

för det finns många hinder som lurar på färden.

Till exempel en seglivad vinterkräksjuka hos småbarnsfamiljen som går in för rond nummer två. Svärmors sega kola och en tand som går sönder under julhelgen och någon tandläkartid går inte att få. En bebis som får för bråttom ut i livet just när stormen yr och närmaste BB är fjorton mil bort. Gamla faster med sitt dåliga minne som kör från byn in till centralorten för att hämta sin medicin bara för att upptäcka att apoteket dragit ner på öppettiderna. Grannen och tillika egenföretagaren som tillverkar exklusiva handväskor av gäddskinn, på export till modehusen i Paris, får klappa igen verksamheten för att det lokala postkontoret lagt ner. Eller grannens hund som fått förstoppning och behöver få veterinärvård och närmaste veterinär finns på finska sidan men hundens pass har gått ut. Eller bilen som inte startar på måndag morgon när man ska till jobbet, för att man råkade komma i lite partystämning under helgen och blev sugen på att lyssna på finndisco men glömde stänga av bilstereon så att batteriet dog och ja, kollektivtrafik är ju bara att glömma. En tågurspårning på malmbanan mellan Kiruna och Narvik så malmen växer på en hög, istället för som pengar i stadskassan, när man tjatat hur länge som helst om att man borde ha dubbelspår. Det är några exempel på motgångar som kan ladda ur det mesta av den lilla energin man lyckas uppbåda. Till det ska det adderas minus 30 grader flera veckor i sträck och ett kompakt mörker.

Foto: Anton Hennix Raukola

Men det är inget nytt. Sådana är premisserna. Det vet vi. Men det finns jobb som måste göras och någon måste få det gjort. Någon måste göra tillsyn på vattenkraftdammarna och smörja lagren i turbinerna. Någon måste ploga vägen till vindkraftparkerna så teknikerna kommer fram. Någon måste lära barnen matte så att nyrekryteringen av drifttekniker är säkrad. Någon måste

gipsa handleder när stressade socialarbetare halkar i trappan till kommunhuset och någon måste rycka ut och sanda. Och någon måste ta hand om de som blivit gamla eller de som tappad gnistan. För de förtjänar väl något värdigare än kastas i byttan för uttjänta batterier på återvinningscentralen?

Norra Sverige producerar mest energi i Sverige men vi använder inte så mycket själva. Inte är vi småsinta. Nog förstår vi att hjulen behöver hållas rullande, att industrin är ryggraden och att välfärden vilar på den. Men det är väl inte helt orimligt att tänka att en rimlig kompensation vore på sin plats?

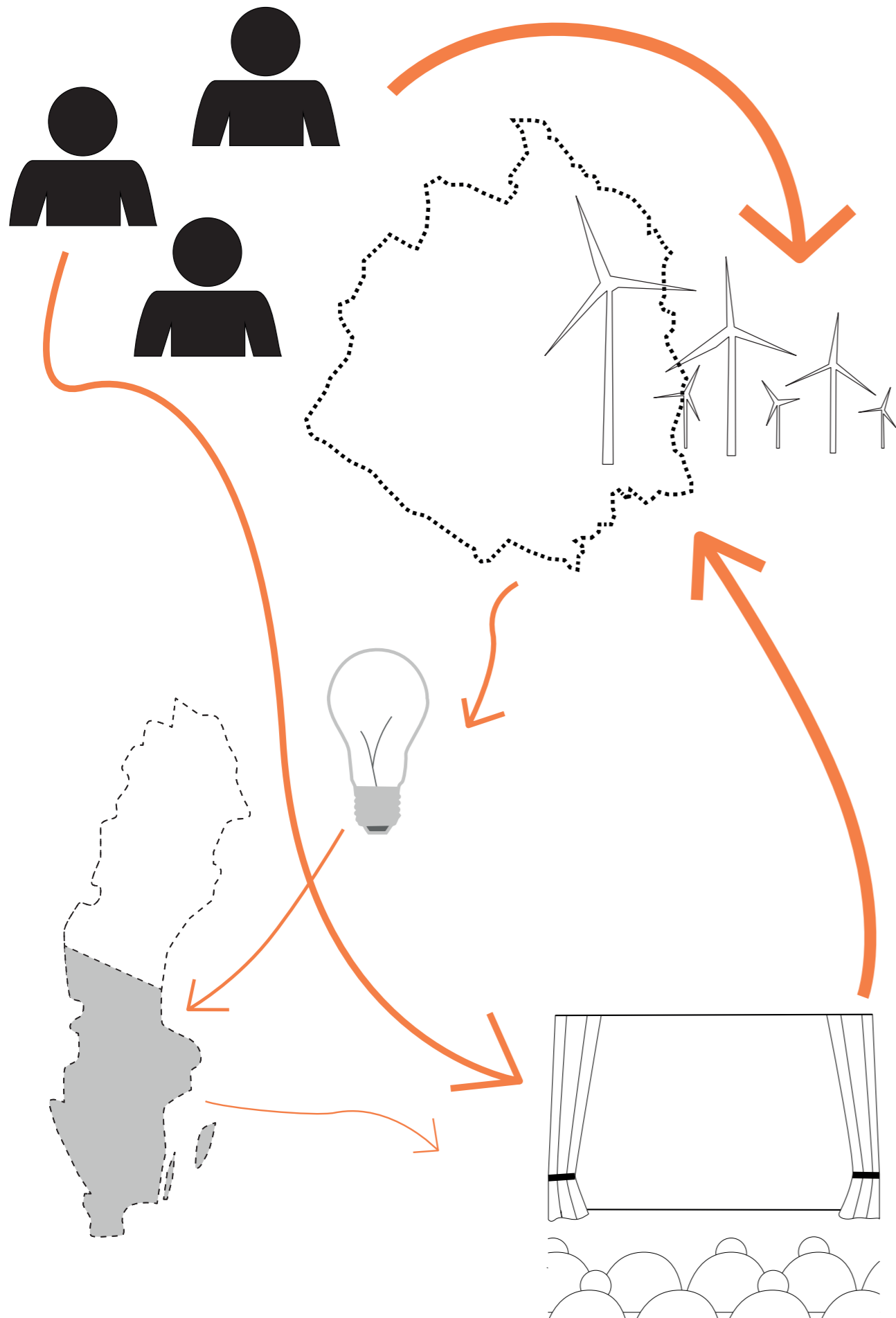

Foto: Lotta Nyberg, Ur föreställningen "Pohjonen-Davvi-Nord", Tornedalsteatern. Anton Hennix Raukola t.v. Atte Hänninen t.h.

Energien kan såklart inte kompenseras i samma energiform som vi skickar i elledningarna söderut. **Att man använder ordet energi som en metafor för livskraften eller för orken i livet, kommer från en tid då man tänkte sig att människan är en maskin och att hon bäst skulle förstås igenom naturvetenskapen.** Även om det är skillnad på till exempel energi i form av elektricitet och den mentala energin som vi pratar om vid fikabordet på måndagsmorgonen, så är det en bra metafor. Annars hade den inte hängt kvar i runt hundra år.

Vad är det för typ av energi vi behöver kompenseras med? Hur laddar vi batterierna så att vi orkar arbeta och hålla i gång Sverige? En del laddar batterierna igenom en shoppingtur till i Luleå eller igenom att kolla på en hockeymatch. En del åker till Kanarieöarna, en del badar utebastu och en del lär sig blommors namn på latin. För mig och många andra **laddas batterierna bäst på en teaterföreställning, en konsert eller på en konstutställning.** Konsten får tanken att bryta sig loss från de bojor som via högar med tvätt, räkningar och äckliga fiskpinnar fjättrar tanken vid den gråtrista vardagen.

Det är här som **energikompensationsmodellen** kommer in.

Den fysiologiska energiåtgången för en vuxen människa är ca. 2400 kcal per dygn. Vilket motsvarar 2,8 kWh. Enbart vattenkraften i Norrbotten producerar cirka 14 TWh per år. Det innebär att om man skulle kompensera för den energi som vi förser Sverige med, skulle man kunna driva tre miljoner kulturarbetare per år. Och det enbart på vattenkraften. Det blir

ju förstås orimligt många kulturarbetare även om vi visserligen har mycket yta. En promille av tre miljoner är 3000, till och med det är överdrivet. Det rimliga vore att man ser till att fortsätta stötta och stärka de kulturinstitutioner som redan finns i länet och kanske jobba för att nya etableras. Och att man ger de frilansande kulturarbetarna rätt förutsättningar för att leva och verka här uppe. Precis som vatten- och vindkraftverk behöver infrastruktur för att fungera så behöver människan grundläggande samhällsservice. Det är en självklarhet som ska tas med i budgeten.

Ur den kulturella källan öser vi energi

som räcker i tusen och åter tusen år.

Det är hållbar energiproduktion.

Foto överst: Anton Hennix Raukola, ur föreställningen "Pihlaja-Rönnen", Tornedalsteatern.
Foto nedan: Jens Strandberg, vid bygget av Aurora Line

Aktionsspecifik energi, ASE

Begrepp inom etologin som man tidigare använt för att beteckna och förklara det faktum att vissa stimuli och situationer (s k nyckelretningar) endast utlöser viss typ av handlingsmönster. Begreppet är från den tiden då man använde det fysikaliska begreppet energi som metafor för psykisk eller nervfysiologisk aktivitet eller drivkraft."

-Psykologilexikon, Psykologiguiden.se

SOL, VIND, VATTEN OCH LITE ENERGIDRYCK

Text av: Theodor Ringborg

Theodor Ringborg skjutsar mig mot Vitsaniemi där han och Gunhild Stensmyr håller på att starta en konsthall i en by med 63 invånare. Det är till synes ett fantastiskt men galet projekt. I mars 2023 flyttade Theodor till Tornedalen med familj och har sen dess blåst ny energi in i konsthallsprojektet. Och just “energi” är något som löper i många av våra samtal när vi kör genom skogarna.

Det är slutet av året, dagarna är korta och en viss fatigue är lätt att känna i kroppen. Jag längtar efter julledighet och att få “ladda batteriet”. Det är där den här texten tar sin start och frågar sig vad är förhållandet mellan vind- energi, arbets-samhället och människors välbefinnande?

Det har sagts att “stora civilisationer” kan grundas tack vare ett överflöd av energi. Vad det betyder är att om man har mer energi än vad man använder själv så kan överflödet gå till samhällsbyggande.

Tänk på ved, till exempel. Du kan ha ved att värma ditt eget hus med, har du mer än så kan du även värma grannens hus och har du väldigt mycket ved kan du värma ett samhälle. Det är detsamma med potatis. Du kan ha till dig själv, till dig och en granne eller till en hel by.

För ved är energi. Det är också potatis. Vi tänker inte ofta på det eftersom man idag ofta menar något annat, typ diesel eller el när man pratar om energi. Men när du eldar frigörs energi som blir till värme. När du äter en potatis omvandlas energin så dina muskler kan röra på sig.

Energi kan inte skapas eller förstöras. Bara omvandlas från en form till en annan. Det brukar kallas för “Energiprincipen”. Om du gnuggar dina händer blir rörelseenergi till värmeenergi. När du tänder en lampa blir elektrisk energi till värmeenergi och ljusenergi. En mobiltelefon använder kemisk energi för att skapa elektrisk energi som blir till värmeenergi, ljudenergi och ljusenergi.

Det människan varit snillrik på är just att omvandla energi. Vi har kommit på en massa olika sätt att göra en energi till en annan så att vår tillvaro blivit bekvämare. På så vis har vi skapat oss ett överflöd av energi. Det överflödet formar den “stora civilisation” vi nu lever i.

Människans berättelse är i stort sett en berättelse om energi. Människan har alltid varit på jakt efter energi, helt enkelt. Precis sådär i början av människans historia har vi jagat efter mat och sökt efter värme. Och så har det utvecklats och utvecklats för att sen bli till vår tid.

Fram till rätt nyligen spelade det inte så stor roll var någonstans energin kom ifrån. Så länge fabriken var igång, bilen rullade och huset var varmt tänkte

man inte särskilt mycket på hur det kom sig. Idag är det annorlunda. Hur energin kommer till våra hem, jobb och bekvämligheter spelar en stor roll. Annars går världen under säger många.

Just nu går jakten på energi och nya sätt att omvandla den på högvarv. Man anlägger solceller på tak, bygger enorma vindkraftsparker, etablerar vätgasfabriker, för att inte tala om regeringens uppsatta mål att bygga fler kärnkraftverk.

Med andra ord, energi är på tapeten. Elen är dyr. Dieseln också. Det pratas om grön energi och annan energi. Det ska byggas batterifabriker och kärnkraftverk. Och eftersom el transporteras i kablar så ska det nu dras en väldans massa sladd kors och tvärs.

Människans energi talas det däremot mindre om.

När de första sladdarna drogs in i fabriken i början av förra sekelskiftet drev de inte bara maskinerna. De lös upp de nya glödlamporna, som kunde stå på dygnet runt och gjorde skiftarbete möjligt. Plötsligt kunde en fabrik bli dubbelt eller tredubbelt så produktiv så länge som det fanns folk som kunde jobba natt.

Där kom ett skifte till vad som kallas ett 24/7 samhälle. Nu kunde produktionen vara igång dygnet runt och människan skulle hänga med. Då räckte det inte med vanlig mat.

Alla möjliga energiomvandlings-knep kom till för att få människan att orka. Speciella drycker med massa koffein, till exempel. Coca-Cola blev populärt när samhället förändrats och folk var tvungna att orka mer. Pepsi likaså. Och de nya energiläskerna gjorde reklam med hänvisning till just “energi”. Exempelvis, i en tidig Pepsi annons från 1903, frågar de “känner du dig trött?” och uppmuntrade folk att köpa läsk för att “sätta nytt liv i dina gamla ben.”

24/7 samhället ökade takt och likaså behovet av den där “extra” energin för människan att orka.

Energidrycker som vi känner dem idag dök upp först i Japan för att ersätta amfetamin, som på 1950-talet hade blivit reglerat. De marknadsfördes som energigivande drycker till företagsledare som tidigare hade förlitat sig på prestationshöjande droger. På 1980-talet konsumerades dessa vitaminberikade, extra koffeinhaltiga dryckerna regelbundet och mer energi blev likställt med mer tid till att arbeta. En TV-reklam för en av dessa drycker visar en person som springer runt i kostym och slips, signerar avtal och gör presentationer samtidigt som han skanderar “kan du jobba 24 timmar om dygnet?” På liknande sätt introducerades Jolt Cola 1985 i USA och dess reklam fokuserade på hur den fick folk att hålla sig vakna. Senare skulle Jolt Cola designa sina burkar för att efterlikna formen av ett batteri – som om detta var människans egna, speciella laddning.

Drycker som innehöll fosforsyra och koffein var fram till 1953 förbjudna i Sverige, men när förbudet hävdes lanserades Cuba Colan (tre månader innan Coca Cola kom till Sverige). I reklamen för Cuba Colan sas det att den “piggar upp”. Efter en period i träda har drycken återlanserats, igen med slogan “Piggar Upp!”.

24/7 samhället blev värre med internet. Den gjorde att vi finns till i ett konstant flöde av aktivitet. Idag når det totala globala värdet av alla märken av energidrycker mer än 84 miljarder dollar. Framförallt är det ungdomar och unga vuxna som konsumerar.

En bekant till mig arbetar skift i Svappavaara. Sju nätter arbete. Sju dagar ledigt. Han dricker enorma mängder energidryck för att orka arbetet, men också för att orka omställningen till vanlig dygnsrytm.

De utvinningar som görs från gruvan han jobbar i, görs dygnet runt. Årets alla dagar är möjliga för människor att arbeta, och det verkar vara målet. För att de ska klara det behövs energi bortom vad som är naturligt. De behöver den där extra skjutsen, det där lilla batteriet.

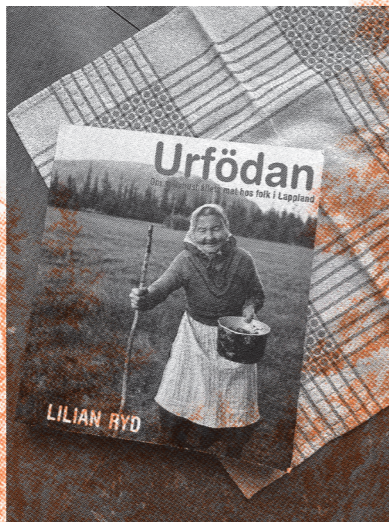
Poängen här är att samhället sägs måste ställa om från en energi till en annan. Och om världens energi och människans energi alltid haft med varandra att göra vore det konstigt om så inte var fallet även denna gång. Hur kommer människan ställa om till grönt? Kommer det bli ännu mer kostsamt för kroppen, eller kommer den mänskliga-gröna-omställningen vara att röra sig bort från 24/7 samhället och leva mer

enligt dygnets naturliga timmar, att leva mer med säsongerna? Eller, kommer omställningen innebära att vi hamnar ännu mer i otakt med naturens gång?

I Lilian Ryds bok *Urfödan - om självhushålllets mat hos folk i Lappland* (Ord&visor förlag, 2019), en bok med intervjuer med folk boende i Lappland om hur det var förr skriver författaren att: *Trygghet, gemenskap och lugn präglar berättelserna om vardagslivet, både i arbete och vila. Visst hade man ständigt arbete som måste göras, och det kunde finnas brådskande stunder, som i slåttern då stora mängder nyslaget myrhö fort skulle upp på hässjor*

innan regnet kom. Men när ett arbete var gjort tog man igen sig. På kvällen vilade familjen mätt och nöjd efter dagens arbete....Söndagen var alltid ledig dag. Bara om man var i ett kritiskt läge för slåttern med hotande oväder eller mitt uppe i en renskiljning, kunde man arbete på söndag. Men det var sällsynta undantag.

I samma bok träffar vi Henna Pettersson, som berättar om skymningsstunden: *Skymningsstunden var så underbar...Det var bästa tiden på dagen. Vi*

hade skymningsstund från senhösten någon gång, oktober, november, när det började bli mörkt ganska tidigt på eftermiddagen, till in i januari. Det var enda stunden då mamma och alla andra satt lugnt. Skymningsstunden var deras största avkoppling... man tände inte fotogenlampan meddetsamma när det blev mörkt, utan öppnade bara luckan i järnspisen, och så satt vi och tittade på elden.

Det är inte mer än 100 år sedan Pettersson njöt av skymningsstunden och såg elden dansa i järnspisen.

Visst är det väldigt mycket som är mycket bättre idag, men vi har tappat bort saker som skymningsstunden och att lystra till säsongen och vädret i vår vardag. Jag är i vart fall rätt trött. Och det känner jag många andra som är också. En skymningsstund är måhända något att hämta hem igen om vi nu alla ska ställa om i alla fall.

Jag mår bättre nu när jag bor i Hedenäset än när jag bodde i Stockholm. Där var det sannerligen stressigt. Det fanns inte en chans för några skymningsstunder. Här kommer jag närmare en sådan tillvaro, men har inte hittat hela vägen fram än. Huset kräver mycket. Barnen likaså. Och arbetet med att bygga en konsthall är minsann en utmaning. Men om allt nu ska ställa om, om energin ska komma från någon annanstans än förut, så tänker jag ta chansen att ställa om också - mot mer skymningsstunder.

I ENERGIN MEDVERKADE

Arne Müller är journalist, bosatt i Umeå. Han har länge arbetat som redaktör för SVT:s nyhetssändningar i Västerbotten. 2017 sa han upp sig från SVT för att helt kunna ägna sig åt att främst skriva om gruvbranschen och andra naturtillgångar, regional klyftor och klimatomställning. Müller har skrivit sju böcker. Den senaste har titeln "Norrskan - drömmen om den gröna industrin" och handlar om de stora industriprojekt som pågår i norra Sverige.

Anton Hennix Raukola är född och uppvuxen i Övertorneå och Hedenäset. Han har främst varit verksam som skådespelare i Norrbotten där han medverkat i ett flertal produktioner bland annat vid Lule Stassteater, Norrbottensteatern och senast vid Tornedalsteatern. Han har även skrivit dramatik för scen, radio och TV. Hennix Raukola har alltid slitits mellan det konstnärliga och det tekniskt praktiska och är därför även utbildad vindkraftstekniker, dock har han aldrig arbetat med det. Idag arbetar han som fälttekniker i gruvan åt Kaunis Iron i Pajala.

Theodor Ringborg är VD för Konsthall Tornedalen, en institution under uppbyggnad i Vitsaniemi, en by strax söder om polcirkeln invid Torne älv. Konsthall Tornedalen kommer omfatta konsthall, hotell, jordbruk, restaurang och butik och blir en unik institution på en ojämeförlig plats. Ringborg har verkat internationellt och nationellt, ansvarat för åtskilliga utställningar och publikationer samt varit skribent för flera av världens mest välrenommerade konstitidskrifter. Ringborg anses vara en tongivande röst i konstfältet och listades i Apollo Magazine "40 under 40: Europa" som en av konstvärldens mest inflytelserika personer. 2019 doktorerade han vid Goldsmiths University, London.

Jens Strandberg definierar sig som heltidsarbet-slös konstnär. Ibland åker han på konstnärresidens, vilket han ser som en semester från arbetslösheten. Han har en djup avsky till arbete och stor glädje gentemot lathet. Som en stående motsägelse har han sedan en tid tillbaka beslutat sig för att inte delta i en konstvärld som inte vill ha honom som sin gäst. Istället intresserar han sig för förkastat material, avvisade människor och andra saker som har en tendens att försvinna ur vårt kollektiva medvetande. Han ser detta som en möjlighet att koncentrera

alla sina ansträngningar på att skapa gemenskaper. En sorts terapeutisk kollektiv personutveckling, i en växande resväska av psykoterapeutiska konstprodukter som grundligt har avisats av i stort sett alla bidragsgivare.

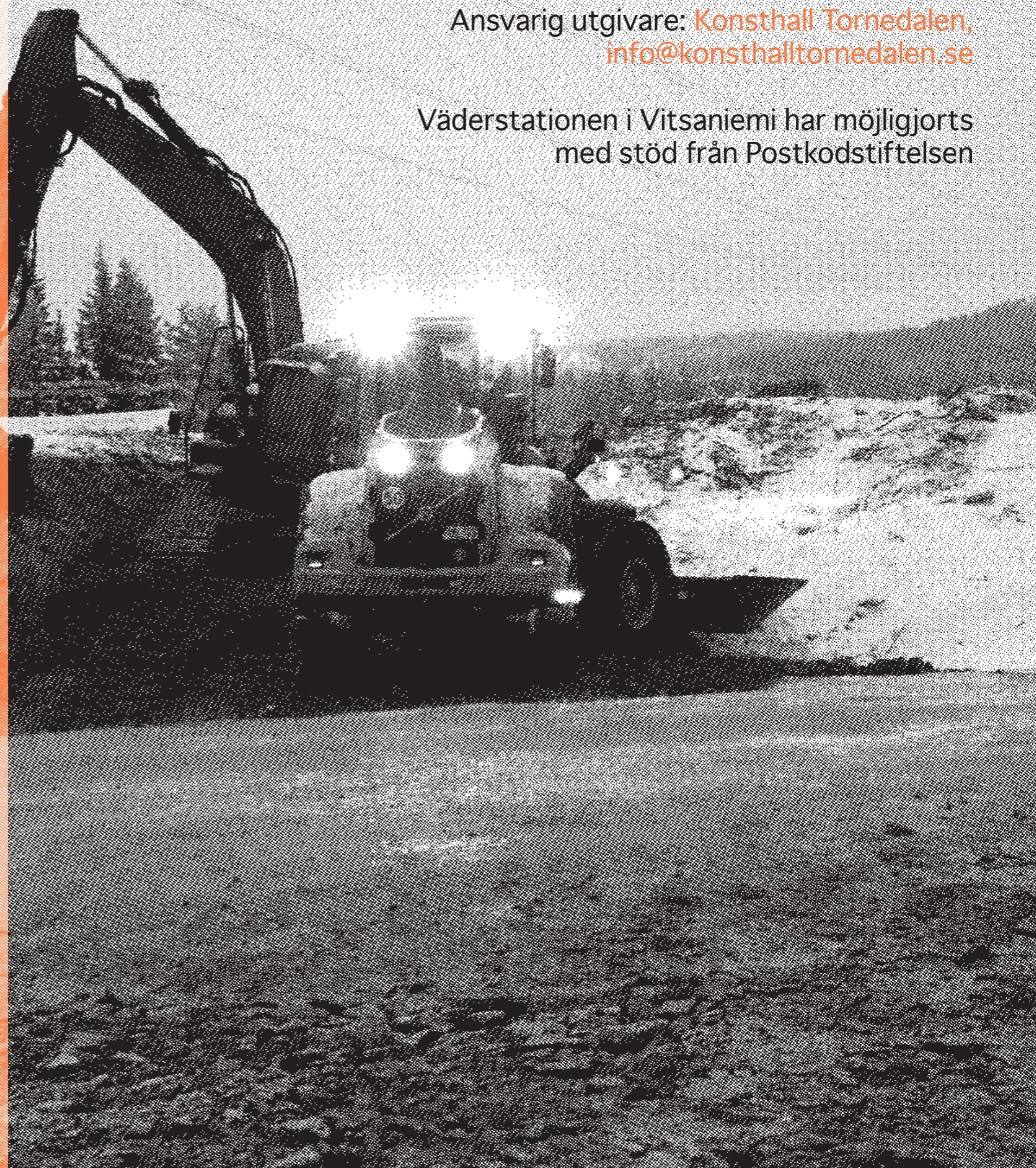
Lena Ylipää är bosatt i Lainio, i östra delen av Kiruna kommun. Hon flyttade tillbaka till Norrbotten efter avslutad utbildning på Konstfack 1996 och har varit verksam i länet sen dess. Teman i hennes konstnärskap ligger nära hennes vardag i norra Tornedalen och hon arbetar med en mängd olika tekniker och material. I sina senaste arbeten har Ylipää fokuserat på teckning, där även rumslig gestaltning och interaktion med betraktaren är centrala i verken. Ylipää har ett stort intresse för samhällsstrukturer, särskilt de omvandlings- och utvecklingsprocesser som pågår i norr. Och tallar.

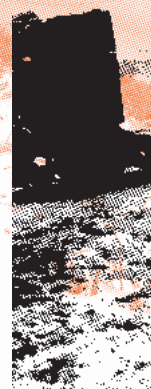
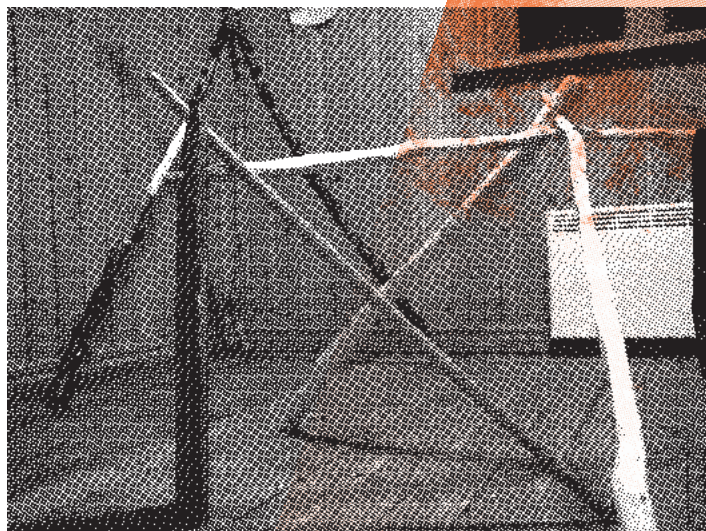
Stort tack till: Arvo Björk, Robert Brodén, Kalle Erson, Elisa Lindgren, Simmi Ojalehto, Theodor Ringborg, Gunhild Stensmyr, Maja Lindström och Karl Sjölund på institutet, damerna på vävstugan och Konsthall Tornedalen

Tryckt på; Tornedalens reklam, 2024

Ansvarig utgivare: Konsthall Tornedalen,
info@konsthalltornedalen.se

Väderstationen i Vitsaniemi har möjliggjorts
med stöd från Postkodstiftelsen

Det här numret av NYA NYA NORRLAND är en samproduktion med KONSTHALL TORNEDALEN. Tidningen skickas ut till alla hushåll i Övertorneå Kommun.

Konsthall Tornedalen är en kulturinstitution under uppbyggnad i Vitsaniemi. Inom verksamheten driver konsthallen en "Väderstation". Dit bjuds konstnärer in för att bo och fördjupa sig i det lokala vädret för att skapa en konstnärlig väderrapport. Nya nya Norrland är Jens Strandbergs väderrapport från hans vistelse i november, december 2023.

Läs tidigare nummer av Nya nya Norrland på www.nyanyanorrrland.com där du även kan se tidigare installationer och verk inom projektet. Du kan även följa projektet på instagram @nyanyanorrrland